

سرشناسه	:	علمدار بایگی، زهرا سادات، ۱۳۵۲
عنوان و نام پدیدآورندگان	:	رازهای موفقیت با درس پژوهی/مolf زهرا سادات علمدار بایگی
شخصات نشر	:	مشهد: مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشاراتی ضریح آفتاب.
مشخصات ظاهری	:	۱۲۰ ص
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۷۶-۲۰۷-۶
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
موضوع	:	درس پژوهی، تدریس اثربخش، کارگروهی در آموزش و پرورش
رده‌بندی کنگره	:	LB۱۰۲۵/۳/د۴ ۱۳۹۷
رده‌بندی دیویی	:	۳۷۱/۱۰۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۳۹۳۸۵۶

نام کتاب رازهای موفقیت با درس پژوهی

مolf زهرا سادات علمدار بایگی

ناشر مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشاراتی ضریح آفتاب

ویراستاری و صفحه آرایی زهرا سادات علمدار بایگی

طراح جلد سید محمد باقر علمدار

نوبت چاپ اول ۱۳۹۷

قطع وزیری

شمارگان ۱۰۰۰ نسخه

قیمت ۱۲۰۰۰ تومان

چاپ دقت

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۴۷۶-۲۰۷-۶

مرکز پخش: مشهد، خیابان امام خمینی، جنب اداره کل آموزش و پرورش خراسان رضوی
 بازارگانی: ۰۵۱)۳۲۲۸۱۴۱۰ (سفارشات: ۰۵۱)۳۲۲۸۳۴۲۲ (دفتر نشر: ۰۵۱)۳۲۲۸۰۱۶۷
 Web site - www.zarihaftab.ir Email - zarihaftab@gmail.com

«حق چاپ محفوظ است»

فهرست

پیشگفتار..... ۷

فصل اول

۱. معرفی درس پژوهی..... ۹

۱.۱. مقدمه..... ۹

۱.۲. شکاف آموزشی و کشف درس پژوهی..... ۱۱

۱.۳. پیشینه درس پژوهی..... ۱۶

۱.۴. درس پژوهی چیست؟..... ۱۸

۱.۵. اثربخشی درس پژوهی..... ۱۸

۱.۵.۱. تأثیر درس پژوهی در جامعه..... ۱۸

۱.۵.۲. تأثیر درس پژوهی در نظام آموزشی..... ۲۰

۱.۵.۳. تأثیر درس پژوهی بر معلمان..... ۲۱

۱.۵.۳.۱. یادگیری معلم با درس پژوهی..... ۲۱

۱.۵.۳.۲. دستاوردهای معلم در درس پژوهی..... ۲۲

۱.۵.۳.۳. تقویت اخلاق حرفه‌ای معلمان با درس پژوهی..... ۲۳

۱.۵.۴. تأثیر درس پژوهی بر دانش‌آموزان..... ۲۵

فصل دوم

۲. مهارت‌های ضروری برای درس پژوهی..... ۲۷

۲.۱. مهارت‌های فعالیت گروهی و تیمی..... ۲۷

۲.۱.۱. ویژگی‌های گروه با کیفیت در مدرسه..... ۲۷

۲.۱.۲. معرفی چهار آسیب مهم گروهی..... ۲۹

۲.۱.۳. بررسی برخی موانع و یا مسایل احتمالی موجود در تشکیل گروه درس پژوهی..... ۳۰

۲.۱.۴. تشکیل تیم پژوهشی به جای گروه پژوهشی..... ۳۱

۲.۱.۵. انجام فعالیت‌های مشارکتی..... ۳۱

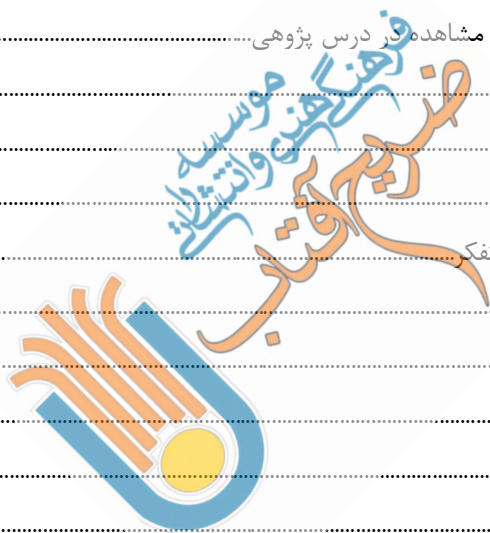
۲.۱.۶. تشکیل تیم بر اساس..... ۳۱

۲.۲. مهارت مشاهده..... ۳۲

۲.۲.۱. انواع مشاهده..... ۳۲

- ۲.۲.۲ نحوه‌ی کاربرد مشاهده ۳۳
- ۲.۲.۳ برخی نکات مورد توجه در روش مشاهده ۳۳
- ۲.۲.۴ مشاهده‌ی طرح درس تحقیقاتی ۳۳
- ۲.۲.۵ آماده‌سازی برای مشاهده و تهیه‌ی گزارش ۳۴
- ۲.۲.۶ آماده‌سازی دانش آموزان ۳۴
- ۲.۲.۷ آماده سازی کلاس درس ۳۵
- ۲.۲.۸ جلسه‌ی پیش از مشاهده ۳۵
- ۲.۲.۹ چارچوب مشاهده ۳۶
- ۲.۲.۱۰ رهنمودهایی برای مشاهده در درس پژوهی ۳۷
- ۲.۳ مهارت تفکر ۳۷
- ۲.۳.۱ تکنیک چرا؟ ۳۸
- ۲.۳.۲ تکنیک اسکمپر ۳۸
- ۲.۳.۳ تکنیک شش کلاه تفکر ۴۲
- ۲.۳.۳.۱ کلاه سفید ۴۲
- ۲.۳.۳.۲ کلاه قرمز ۴۳
- ۲.۳.۳.۳ کلاه سیاه ۴۳
- ۲.۳.۳.۴ کلاه زرد ۴۴
- ۲.۳.۳.۵ کلاه سبز ۴۴
- ۲.۳.۳.۶ کلاه آبی ۴۶
- ۲.۴ مهارت طراحی آموزشی ۴۷
- ۲.۴.۱ ارتباط طراحی با حیطه‌های آموزش و برنامه‌ریزی ۴۷
- ۲.۵ دانش تخصصی ۴۹
- ۲.۵.۱ آشنایی با نظریه‌های یادگیری ۴۹
- ۲.۵.۲ تجربه ۵۰
- ۲.۵.۳ شناخت فراگیر ۵۰

۲.۵.۴ دانش تحلیل محتوا..... ۵۱

فصل سوم

۳. بایدها و نبایدها در چرخه‌ی درس‌پژوهی..... ۵۳

۳.۱ مقدمه..... ۵۳

۳.۲ اشکال مختلف درس‌پژوهی..... ۵۳

۳.۳ مدل درس‌پژوهی..... ۵۵

۳.۳.۱ مدل رفیع پور (۱۳۹۰)..... ۵۵

۳.۳.۲ مدل دیمه‌ور و همکاران (معاونت ابتدایی، ۱۳۹۵)..... ۵۶

۳.۴ تشکیل گروه درس‌پژوهی..... ۵۷

۳.۴.۱ تعداد اعضای گروه درس‌پژوهی..... ۵۸

۳.۴.۲ نقش‌ها و مسؤولیت‌های اعضای گروه درس‌پژوهی..... ۵۸

۳.۴.۲.۱ نقش‌های اجرایی..... ۵۸

۳.۴.۲.۲ نقش‌های ویژه‌ی زمان تدوین..... ۵۹

۳.۴.۲.۳ نقش مشترک..... ۶۰

۳.۴.۳ کارشناس بیرونی..... ۶۰

۳.۵ تعیین هنجار و تدوین مرام‌نامه..... ۶۱

۳.۵.۱ نمونه‌ای از سوالات..... ۶۱

۳.۵.۲ فهرستی از هنجارها..... ۶۱

۳.۶ تنظیم جدول زمان بندی..... ۶۲

۳.۷ بررسی موضوعات مختلف و انتخاب موضوع..... ۶۲

۳.۸ اتخاذ راه‌کارها برای جمع‌آوری اطلاعات..... ۶۴

۳.۹ نوشتن طرح درس تحقیقاتی..... ۶۵

۳.۹.۱ مهارت‌های درس (فعالیت‌های یادگیری و سوالات کلیدی)..... ۶۸

۳.۹.۲ فعالیت‌ها و واکنش‌های پیش‌بینی شده‌ی دانش‌آموزان..... ۷۰

۳.۹.۳ پاسخ‌های معلم به واکنش‌های دانش‌آموزان..... ۷۱

۳.۹.۴ ارزشیابی..... ۷۱

۳.۹.۵ یادداشتهای مشاهده..... ۷۲

۳.۱۰ آماده‌گی قبل از اجرای درس تحقیقاتی..... ۷۲

۳.۱۰.۱ آماده کردن چک لیست مشاهده‌گران با توجه به اهداف..... ۷۲

۷۳ ۳.۱۰.۲ آماده کردن ملزومات.
۷۳ ۳.۱۰.۳ چگونگی استفاده از فضای تخته سیاه.
۷۴ ۳.۱۱ برگزاری اجرای تدریس اول.
۷۵ ۳.۱۲ نشست پس از تدریس.
۷۵ ۳.۱۲ فرآیند اصلاح تدریس.
۷۷ ۳.۱۳ اجرای تدریس دوم.
۷۸ ۳.۱۴-ارزشیابی و بازاندیشی مجدد با تاکید بر توانمندی‌های معلمان.
۷۸ ۳.۱۵ سهیم شدن در نتایج و دستاوردها.
۷۹ ۳.۱۶ چالش‌های درس پژوهی.
۷۹ ۳.۱۶.۱ چالش‌های اجرایی.
۷۹ ۳.۱۶.۲ بدفهمی‌ها درباره درس پژوهی.
۸۰ ۳.۱۷ جشن یادگیری.

فصل چهارم

۸۱ نمونه‌های گزارش نویسی منتخب کشوری ۹۶ (مقطع ابتدایی).
۸۵ نمونه طرح درس بر اساس سند ملی.
۱۰۵ نمونه گزارش نویسی منتخب استانی ۹۲ (مقطع متوسطه).
۱۱۵ چکیده منتخب کشوری ۹۶.
۱۱۶ چکیده منتخب کشوری ۹۷.
۱۱۷ چکیده منتخب کشوری ۹۷.
۱۱۸ مراجع.

پیشگفتار

امام علی (علیه السلام) می‌فرمایند: "اضربوا بعض الرأى ببعض يتولد منه الصواب":
نظرهايتان را، برخی بر برخی دیگر، عرضه کنید (و آن‌ها را کنار هم نهید)، که
رای صحیح از آن متولد خواهد شد.

توصیه امام علی (ع) توجه را به این مطلب جلب می‌کند که وقتی افرادی برای انجام
یک کار گرد هم می‌آیند و نسبت به چگونگی آن فکر و اظهار نظر می‌کنند؛ آن کار
کامل و جامع خواهد شد؛ همچنین سبب تقویت انگیزه، افزایش امید، همدلی و
همراهی بیشتر و استقامت تا رسیدن به مقصد می‌شود.

یکی از ضرورت‌ها در شرایط کنونی جوامع بشری ترویج انجام فعالیت‌ها به شیوه‌ی
جمعی و گروهی است. نظام آموزش و پرورش زیربنای همه توسعه‌ها، رشد‌ها و تحولات
است و به عنوان سیستمی اثرگذار می‌تواند در تقویت فرهنگ "کارجمعی" نام برد.

یکی از بهترین مکان‌ها برای آموزش کارگروهی و همکاری با سایر افراد جامعه، مدرسه
است. در این راستا نقش بی‌بدیل معلمان که مولد دانایی هستند باید به طور ویژه مورد
توجه قرار گرفته و جهت ارتقاء حرفه‌ای، ایجاد روحیه پژوهشگری و ترغیب به انجام کار
مشارکتی در بین آنان، از الگویی عملی استفاده شود. از میان طرح‌های متفاوتی که
جهت ارتقاء توانمندی‌های معلمان و دانش‌آموزان در آموزش و پرورش به کار گرفته
می‌شود می‌توان درس پژوهی را پیشنهاد نمود. درس پژوهی رویکردی برای توسعه‌ی
حرفه‌ای است که طی آن معلمان جهت بهبود یادگیری دانش‌آموزان با یکدیگر همکاری
و مشارکت می‌نمایند و علاوه بر برنامه‌ریزی گروهی و یادگیری مشارکتی در فرآیند
اجرا به موفقیت‌های زیر دست می‌یابند:

❖ پرورش خلاقیت و یادگیری

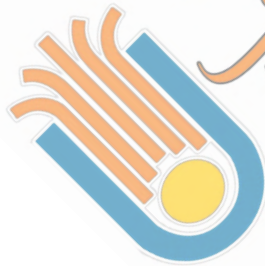
❖ خودکارآمدی و انگیزش پیشرفت

- ❖ افزایش میزان تفکر انتقادی
- ❖ تقویت توانایی ها
- ❖ ترویج حس مالکیت در کار جمعی
- ❖ آموختن مهارت‌های حل اختلاف
- ❖ تغییر نگرش و ادراک
- ❖ تشویق ریسک پذیری سالم و ...

از آنجا که انجام هر طرح و برنامه‌ای به دلیل عدم شناخت کافی مخاطبین از نحوه‌ی صحیح اجرای آن در اثربخشی دچار آسیب‌هایی می‌شود؛ درس پژوهی نیز مستثنی از این چالش‌ها نبوده و نیاز به آموزش و یادگیری واقعی است. لذا جهت آشنایی بیشتر معلمان علاقه‌مند به یادگیری فرآیند درس پژوهی، ضرورت تدوین مجموعه‌ای هدفمند که برگرفته از مطالعات و تجربیات چندین سال کار عملی است احساس شد. امید است که این اثر بتواند گامی بلند در آموزش صحیح چرخه‌ی درس پژوهی برداشته باشد.

فصل اول

۱. معرفی درس پژوهی

۱.۱ مقدمه

امروزه استقرار پویا و تداوم مطلوب نظام آموزش و پرورش شدیداً متأثر از چگونگی و کیفیت برنامه‌ریزی در آن است و برنامه‌ریزی فعالیت‌های یاددهی و یادگیری در این میان، اساسی‌ترین آنهاست (نادری^۱ و همکاران، ۲۰۱۰). مقام معظم رهبری در دیدار با مسؤولین آموزش و پرورش می‌فرمایند: «در دوره انقلاب خیلی کارها در آموزش و پرورش انجام گرفته است، اما نظام آموزش و پرورش تحول پیدا نکرده و همان نظام قدیمی است. البته بیشتر در مسائل روبنایی کارهای زیادی انجام شده است؛ این کارها را ما قدر می‌دانیم، منتها هیچ کدام تحول نیست، تحول یک حرکت ریشه‌ای است» (روان^۲، ۲۰۱۰).

^۱ Naderi, Hajizadeh, Shariatmadari & SeifNaraghi

^۲ Ravan

مطالعه تاریخچه و آسیب‌شناسی سیر تطور نظام آموزش و پرورش ایران طی سده‌ی اخیر نشان می‌دهد که تحولات و تغییرات کلی و جزئی و حتی اقتباس برنامه‌ها و طرح‌های آموزشی و پرورشی این نظام به صورت ناموزون و نامتناسب با هم، در قالب اقدامات ناهماهنگ و بدون ملاحظه به مبانی دینی، ارزشی و فکری جامعه‌ی اسلامی و بهره‌مند از دستاوردهای معتبر علمی به اجرا درآمده است (روان، ۲۰۱۰).

ستاری (۲۰۱۴) در یک بررسی به ارزیابی مؤلفه‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان پرداخت، نتایج نشان داد که بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب تدریس اثربخش تفاوت معناداری وجود دارد. از سوی دیگر، موفقیت هر نظام آموزشی در حد تعیین کننده‌ای به دانش و مهارت‌های حرفه‌ای معلم بستگی دارد.

(پیرکمالی و همکاران، ۲۰۱۴) در بررسی خود نشان دادند که خودکارآمدی معلمان در سطح انگیزش تحصیلی، نگرش دانش‌آموزان نسبت به مدرسه و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان نقش دارد. از این رو، می‌توان گفت معلم، مهمترین عضو نظام آموزشی در فرآیند یاددهی-یادگیری، معمار اصلی نظام آموزشی است.

از آنجا که معلم، راهبر و مدیر فرآیند یاددهی-یادگیری است و اهداف متعالی نظام‌های تعلیم و تربیت در ابعاد مختلف باید به واسطه‌ی او محقق شود، می‌تواند با سیاست‌گذاری و اتخاذ راهبردهای هوشمندانه در کلاس، نهایت بهره‌وری از ذخایر و سرمایه‌های بالقوه‌ی انسانی کلاس خود را، داشته باشد و با شکوفا کردن این استعدادها، به شاخص‌های توسعه‌ی پایدار دست یابد. معلم، رکن کلیدی و نقش محوری را در کیفیت‌دهی و اثربخشی نظام آموزش و پرورش دارد. بنابر این معلمان همواره باید در جهت ارتقای علمی و حرفه‌ای خود و کشف رازهای موفقیت در آموزش با جدیت گام بردارند (شریف‌الحسینی و نعمتی، ۱۳۹۰).

رازهای موفقیت با درس پژوهی

یک نمونه از فعالیتهای مربوط به توسعهی حرفه‌ای معلمان، روشی است که ژاپنی‌ها در ابداع و به کارگیری آن پیشتاز هستند و امروزه با نام «درس‌پژوهی» شناخته می‌شود. آنچه در ژاپن و برخی از کشورهای دیگر با نام درس‌پژوهی مورد استفاده قرار گرفته و هم اکنون نیز در جریان است، تلاش در جهت بهبود فعالیتهای آموزشی از طریق مشارکت با هم‌تایان و همکاران است (خاکباز، ۱۳۸۷).

۱.۲ شکاف آموزشی و کشف درس‌پژوهی

فرایندهای نظام آموزشی را می‌توان در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان جستجو کرد. به عبارت دیگر، از طریق ارزشیابی پدیده‌های مربوط به موفقیت و شکست دانش‌آموزان در جریان تحصیل می‌توان کارایی فرایندهای آموزشی را آشکار ساخت. امروزه نتایج ارزشیابی‌های بین‌المللی پیشرفت تحصیلی از جمله معتبرترین انواع ارزشیابی برای بررسی کارایی درونی نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود. در حیطه آموزش ریاضی و علوم مطالعات تیمز^۱ و در حیطه سواد خواندن پلز^۲ از جمله این نوع ارزشیابی‌ها محسوب می‌شود. تیمز (مطالعه بین‌المللی روند آموزش ریاضیات و علوم) روند پیشرفت ریاضیات و علوم را در پایه‌های تحصیلی چهارم و هشتم کشورهای عضو، ارزیابی می‌کند.

تیمز و پلز دو پروژه‌ی مطالعاتی انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی^۳ است که تیمز با یک چرخه‌ی منظم چهارساله و پلز به فاصله‌ی هر ۵ سال یک بار، برای سنجش عملکرد کشورها در آموزش علوم، ریاضیات و سواد خواندن تکرار می‌شود. آزمون‌های تیمز، ریاضیات و علوم را در سال‌های ۱۹۹۵ و ۱۹۹۹ مورد ارزیابی قرار داده است. انعکاس نتایج و یافته‌های تیمز در کشورهای شرکت

¹TIMSS

²PIRLS

³International Association for the Evaluation of Educational Progress

کننده، واکنش‌های متفاوتی را به همراه داشته است. گستره‌ی این واکنش‌ها از حد اطلاع‌یابی صرف تا تحول نظام آموزشی و فراتر از آن، تغییر در دولت‌هاست. نمونه‌ای از این واکنش‌ها، مطالعه ویدیویی داده‌های حاصل از تیمز است که با عنوان شکاف آموزشی، توسط استیگر و هیبرت از دانشگاه کالیفرنیا منتشر گردید. این مطالعه که با یک سؤال ساده از نتایج تیمز شروع شد، سرآغاز تحولی عظیم در آموزش گردید. سوال: چرا بین نتایج آزمون دانش‌آموزان ژاپنی و دانش‌آموزان آمریکایی این همه شکاف وجود دارد؟ بررسی این شکاف، منجر به کشف شکاف‌های دیگر و در نهایت شکاف اصلی بین آموزش ژاپن و سایر کشورها گردید و پاسخ سوال پیدا شد. جواب: آموزش معلمان است. در نهایت، نتایج بررسی‌ها نشان داد مسئولان آموزش ژاپن، سیستمی را ترتیب داده‌اند که به بهسازی تدریجی و افزایش اثربخشی آموزش در طول زمان منجر می‌شود. معلمان ژاپنی از فرآیندی در تدریس خود بهره می‌برند که موجب بهبود پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان و توسعه حرفه‌ای خود و در نتیجه تحول در فرآیند آموزش - یادگیری می‌شود. این فرآیند سحرآمیز، چیزی نبود به جز درس پژوهی. منطق درس پژوهی ساده است: اگر می‌خواهید آموزش را بهبود بخشید، اثربخش‌ترین مکان برای چنین کاری، کلاس درس است. اگر شما این کار را با درس‌ها شروع کنید، مسئله چگونگی کاربرد نتایج تحقیق در کلاس درس حل می‌شود و به این ترتیب شکاف بین نظریه و عمل از میان می‌رود. از آن به بعد درس پژوهی که در ژاپن از دوره میجی شروع شده بود، در آمریکا از سال ۱۹۹۹ و پس از آن در چین، آلمان و انگلیس از سال ۲۰۰۰، سنگاپور از سال ۲۰۰۱ و استرالیا از سال ۲۰۰۳، رسماً آغاز گردید. بنابراین می‌توان گفت که درس پژوهی را ژاپنی‌ها ابداع کردند و آمریکایی‌ها آن را به جهانیان شناسانده و معرفی کردند. استیگر برای اولین بار واژه "Lesson study" را به آمریکایی‌ها و شاید به جهانیان معرفی کرد (دیمه‌ور و همکاران، ۱۳۹۵).